

enostransko od glasu navzgor in nikakor ne tudi od glasu navzdol. Glas občutimo. Občutki pa so pristne in vsebinsko najnižje redne predstave. Vse višjeredne predstave predpostavljajo sočasne pristojne predstave nižjega in končno najnižjega reda kot nujne »psihološke podlage«.

(Dalje.)

Pri vsem pouku naj se gleda na praktično uporabnost naučenega znanja, vsa teorija brez prakse ni za nič. V računstvu n. pr. naj se učenci uče tistih računov, ki jih rabijo vsak dan in naj dobivajo primere in naloge iz navadnega življenja in iz svojega okoliša! To je zlat nauk za učitelje. Istotako naj se postopa pri drugih predmetih. V jezikovnem pouku naj učitelj ne podaja učencem zgolj slovniških pravil, ki so prazna teorija, ampak vsakdanje izraze in navadna rekla, ki jih lahko uporabljajo v govorici. (Po A. Slomšku.)

Narodna kultura

Prof. Ema Deisinger

Psiha slovenskega naroda

(Nadaljevanje.)

Gorenjci so se marljivo posluževali izraznih zmožnosti v lesu. Iz grobe tvarine lesa se je izvila klasična lepota, ki je takisto postala kulturna umetnostna dediščina Slovencev, ki so jo rodovi znali gojiti in negovati.

Duševni značaj Slovencev se vsekakor kaže tudi v umetnosti. Gorenjci, ki jih obdajajo z magičnim čarom Alpe, so tudi v lesu izpeli svoj prešerni sen in podobo svoje duše.

Zarke svoje lepote vizije trosi slovenska duša v les s tisto osnovno psihološko linijo, ki je skupna vsem Slovincem in ki poteka v bistvu vselej v neki stalno določeni smeri.

Ni moja naloga govoriti o posameznih vrstah lesa, ki ga je ljudska vera ovila v kopreno mitičnosti, vendar pa moram poudariti, da so bili Gorenjci izvrstni poznavalci lesa, zaradi česar ni čudno, da so ločili les po meji uporabnosti in posameznim vrstam pripisovali čudodelne in sre-

čonosne moči. V slovenski hišni obrti je zastopanih nič manj kakor 20 vrst lesa. Obdelava lesa pa je igrala veliko vlogo v vaškem občestvu, nastala je domača hišna obrt, v kateri so se nekoč zelo odlikovali Gorenjci kot tesarji, medtem ko se je na Dolenjskem razvijala lesna krošnjarija. Često je bil ves okras slovenske hiše na Gorenjskem osredotočen vprav na les; opažene stene so dajale milino domačnosti, leseni hodniki z ukrasnimi ograjami so bili ponos in izrazitost slovenske hiše, podstrešni čelniki, line itd., vse je bilo lično izdelano iz lesa, izrezljano in poslikano. Hodniki so imeli ograjo ob straneh ukrasno izžagano v obliki vaz, srčkov, kelihov itd., rastlinsko slikovito ukrasje pa se je blestelo na lesenih polknicah, tudi male line so bile skrbno izdelane z izrezljanim lesom v obliki srca, kroga, romba i. p. ter lično pobarvane. Povezanost z naravo se kaže tudi v motivih sonca, koles, žarkov, nageljna itd.

Gorenjci ljubijo polne oblike. V lesni skulpturi so izpovedali svoje karakteristične duševne poteze, kakor odkritost, svobodoželjnost, ponos, večjo samozavest pa tudi razpoloženje bojevitosti veje iz njihovih tvorb. Čutno pripovedujoče so stilizirani ukrasni motivi na poslikanem lesu. Gorenjci imajo zares poseben čut za ploskovnost, v kateri izražajo svojo zemeljsko težnost in povezanost z naravo. Poleg značilnih ljubezenskih motivov so zastopani tudi stari živalski motivi, kakor konj, naletimo pa tudi na krščanski motiv jagnjeta. Ravno Gorenjci so pokazali, koliko umetniških možnosti počiva v lesu ter kolikero toplino domačnosti izžareva lahko slovenska kmečka hiša. Pokrajinska pomembnost narodne umetnosti na Gorenjskem je zlasti prostornost, ploskovnost, plastičnejša telesnost in močnejša oblikovitost, katero plastičnost so povečavali še z živo barvitostjo.

Pri velikem obsegu lesenih izdelkov, ki jih izkazuje slovenska narodna umetnost, je težko reči, katera obrt je bila najbolj zastopana, ker je zlasti bil ljudski umetnik vse v eni osebi: tesar, rezljavec, pleskar in slikar. O tem pričajo tudi krasne, umetniško izrezljane ročice preslic pri kolovratu s figuralnimi in rastlinskimi motivi. Slovenska dekleta niso smela drugih večjih daril sprejemati od fanta kot preslice; zato so bile te preslice zares mojstrsko delo vaškega umetnika. To zaročno darilo fanta je nevesta prinesla potem k hiši in je ostalo pri hiši skozi rodove.

Pa ne samo preslice, tudi pohištvo, kolovrati, svečniki itd. so narejeni iz bogato profiliranega lesa, katero bogato dražest so dosegli vprav z uporabo različnih vrst lesa. Za ukras pa so običajno pridejali še lično izrezljavo in poslikanost v narodnih motivih. Najnavadnejši predmet za hišno uporabo je bil na ljudski način poslikan z ukrasnimi motivi, celo škaf za vodo, ako je bil namenjen za balo nevesti.

To ljudsko panogo obdelovanja lesa je pri Gorenjcih zlasti še pospeševalo mlekarstvo. Posode za mleko in delanje masla so bile često bogato okrašene, vanje vrezano srce ali začetne črke, krasili pa so jih tudi razni drugi rastlinski ali živalski motivi; kajti les iz slovenskih gozdov je živo zaposljeval ljudsko fantazijo Gorenjcev, da so občutili

vse bolj potrebo po oživitvi mrtvega predmeta iz lesa z bogato rezljavo in slikarijo. Čim bolj pa se je začela Gorenjska razvijati v industrijskem in letoviščarskem pravcu, tem bolj je ugašala domača lesna obrt, lesení krožniki, sklede, žehtarji, lične deže, vrči in druga lesena drobnjava, kakor kuhlje, žlice itd., pa so našli pribežališče v naši Dolenjski, ki danes prednjači po teh izdelkih, vendar bolj v mrtvi, t. j. neposlikani obliki, mizarstvo pa se je kljub vsemu ohranilo na višini na Gorenjskem v Št. Vidu.

Les je torej dobil pri Slovencih kulturno poslanstvo v narodni umetnosti. V krepkejši in umetnostno bolj dovršeni obliki kakor so umetnine, ki so jih podali Slovenci v lesu, niso mogli tudi drugi narodi podati.

Les je odprl vrata tudi kolarstvu in vozarstvu. Te dve obrti sta prav tako važni za slovensko narodno umetnost kakor tesarstvo in mizarstvo. Kmečke kočije, ki jih danes le poredkoma srečavamo — ker se ljudstvo vozi večinoma po železnici ali pa uporablja moderna prometna vozila, kakor kolo in avtobus — so bile nekđaj ponos kmečkih gospodarjev in so stopnjevale njihov ugled in sijaj. Kočije bogatejših kmečkih gospodarjev so bile vprav umetniško izdelane z visokim naslonjalom iz obložene ga lesa, bile so resnično občudovanja vreden proizvod domače rokodelsko-umetniške dovršenosti. Tudi sani v obliki kočije za zimski čas so bile istega kova.

Med gozdovi Alp se je torej rodila najzlahtnejša in najlepša slovenska narodna umetnost v lesu, na katero je gorenjsko ljudstvo navezalo svojega plodnega duha ter postalo v njej pesnik svojega sveta. Niti te umetnosti vodijo preko vozarstva tudi v kolarstvo. Obe panogi sta se lepo dopolnjevali. Vozovi s poslikanimi stranicami zadaj, z monogramom, grbom ali letnico, so imeli lično in strokovnjaško izdelana lesena kolesa, katerih jekleni obroči so bili uglašeni na pesem, tako da so njih melodiozni zvoki pri vožnji odmevali po cesti in so domačini že po ubranosti zvokov samih lahko uganili, čigav voz pelje mimo.

Kljub temu, da so vsi ti izdelki služili čisto praktičnim gospodarskim in gospodinjskim namenom, je bilo njih izdelovanje umetnost vaškega rokodelca, ki je vanje vnesel nezlomljivo silo svoje spretnosti in svojega duha. Celo na stranice čebelnih panjev je ljudski umetnik vnesel duh in izrazno smer slovenstva.

Močno razširjena navada našega kmetstva, vse kar spada k hiši, napraviti doma, je pripomogla k negovanju ročnih spretnosti in pospeševala domačo lesno obrt in umetnost.

Ta lesna domača obrt je rodila tudi cerkveno umetnost, kajti ljudski umetnik se je lotil tudi izrezlavanja svetniških kipcev in »božjih marter« (križanih Kristusov), kar je delal s toliko pobožno predanostjo, da imajo ti izdelki še danes umetniško veljavo. Spominjam tudi na okorno svečanost pastirskih kipcev pri jaslicah, ki jih je izrezljala roka vaškega umetnika. Izdelovanje lesenih kipcev je bilo brez dvoma počasno delo

in je terjalo mnogo potrpežljivosti, poznanstva lesa in ročne spretnosti. Tudi ti verski kipi in »božje martre« so slovenska narodna umetnostna imovina.

Posebno poznavanje snovi lesa je vedlo Slovence do občudovanja vredne umetnostne modrosti v lesu, ki je dala pobudo tudi cerkveni umetnosti.

Nekaj prikupnega in duševskega je v slovenski lesni umetnosti, v njenem živem, vendar ne kričavem barvnem tonu in v njenih narodnih motivih, ki poživljajo izdelke s častitljivo veličino. Vsak ljudski umetnik je lahko delal z najpreprostejšimi sredstvi in najfinejšim materialom, v svesti si, da bo izdelek ustrezal enakomislečemu ljudskemu občestvu, da bo govoril vsem razumljivo govorico in da bo s svojimi naslikanimi narodnimi motivi podal tisto, kar je slovenski duši blizko. — Stari motivi, ki so bolj mitologičnega značaja, se prepletajo s krščanskimi verskimi motivi, kakor so: golobček, kelih, monštranca itd. Slovenska lesna umetnost temelji sicer na solidnosti in trpežnosti izdelave, tako da je zanjo bistveno važna snov lesa, torej kakovost, vendar je igrala nemajhno vlogo tudi poslikanost v narodnih motivih. Gorenjci so razvoj v tej smeri ne le podpirali, ampak dajali obliki še večjo razkošnost in obilje, s čimer so poudarili dekorativnost predmeta. To dekorativno stališče je bilo za lesno umetnost na Gorenjskem značilno, kajti po tej polnosti oblike in bujnosti motivov se lesna umetnost Gorenjske razlikuje od umetnosti na Dolenjskem. Dočim na Dolenjskem prevladuje valovnica, ki se je razvila v raznovrstne inačice, črtice, mrežice itd., je na Gorenjskem torej bolj poudarjena okroglost, izrazitost predmeta, čutna črta ter bogatejša polnost motivov. Stopnjevana samozavest Gorenjcev je zahtevala ta poudarek in večje razkošje v izrezljanosti.

Tudi gorenjska tla so bila v materialnem oziru vsekakor ugodnejša in prikladnejša za to cvetko umetnosti kakor n. pr. Dolenjska ali Notranjska s skalovitim krasom.

Kakor v pesmih in pravljičah, tako je tudi v umetnosti slovensko ljudstvo skušalo ohraniti nadih posebljanja, čeprav je slovenska umetnost ostala v mejah simboliziranja. Iz osebnega doživljanja sveta in narave, iz koprne mitične bajeslovnosti so stkani stari motivi v narodni umetnosti, pa tudi svetlobna sila krščanstva je dražila slovensko dušo, da je stare motive dekorativno prevrgla v krščanske simbole križa, IHS, keliha, monštranca, golobčka, jagnjeta itd. V starejši dobi prevladujejo zatorej v slovenski narodni umetnosti mitologični motivi, v novejši pa krščanski simboli, ki pa so se s starejšimi motivi stopili in spojili v organično enoto.

Gorenjci so izmed vseh ostalih Slovencev imeli pač največji smisel za vnanjo razkošnost oblike, za resničnost ponazoritve, to je za realnost naslikane stvari, cenili so pa pri vsej praktični uporabnosti predmeta tudi fineso dela, lepoto barvitosti in pestrost motivov. Izdelki izžarevajo zatorej tisto duševno toploto in tisto razpoloženje, s katerim prislušku-

jejo otroci davnim pripovedkam, tako da smemo reči, da korenini slovenska narodna lesna umetnost v nežni čustvenosti slovenske duše, ki ljubi tiho ugodje domačnosti svojega krova, ozkost in prisrčnost družinskega življenja, privlačno čarobnost temnih gozdov, zelenih dolin in pisanih polj ter vonj svojih bajk in pravljic. (Dalje.)

Rafael Zazula

Nekaj snovi za pouk v višji ljudski šoli

Apnenec v živi prirodi

(Dalje.)

Kalcijev karbonat je poleg kalcijevega fosfata — $\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2$ — zelo važno rudninsko hranivo za rastline in živali. Korenonožci, korale, iglokožci, školjke in polži delajo iz njega svoje hišice in oklepe, ptice ga rabijo za tvorbo jajčnih lupin, vsem živalim in človeku pa sta kalcijev fosfat in apnenec potrebna za rast in dober razvoj okostja.

Kosti sestojе iz hrustančevine in rudninskih snovi. Hrustančevina daje kostem prožnost, rudninske snovi pa trdnost. V mladosti prevladuje v kosteh hrustančevina, zato se mlade kosti ne lomijo, toliko raje pa krivijo. V mladosti je nevarna napačna drža telesa, v starosti pa neroden padec lahko povzroči zlom kosti. Svežo kost pustimo ležati v razredčeni solni kislini. Rudninske snovi se v kislini raztopijo in izločijo iz kosti. Kost postane mehka, povsem hrustančasta.

Kroženje apnenca iz mrtve v živo pridodo pokažemo učencem s sledečimi poizkusi:

V razredčeni solni kislini topimo drobce marmorja. Iz epruvete uhaja ogljikov dvokis, dokažemo ga s spredaj navedenim poizkusom in nastajanje pojasnimo z enačbo: $\text{CaCO}_3 + 2\text{HCl} = \text{CaCl}_2 + \text{H}_2\text{CO}_3 = \text{CaCl}_2 + \text{H}_2\text{O} + \text{CO}_2$. Ogljikov dvokis služi kot dokazilo za prisotnost karbonata. Nato enako topimo rastlinski pepel in kostni pepel. Učenci poizkuse škicirajo v svoje zvezke, poleg risbe prve epruvete napišejo: marmor + solna kislina = kalcijev klorid + voda + ogljikov dvokis, poleg druge: $\text{CaCO}_3 + 2\text{HCl} = \text{CaCl}_2 + \text{H}_2\text{CO}_3$, poleg tretje pa: $\text{CaCO}_3 + 2\text{HCl} = \text{CaCl}_2 + \text{H}_2\text{O} + \text{CO}_2$.

Apnenec je ljudem in živalim posebno potreben v mladosti. Živini je prirojeno, da primanjkujevanje rudninskih snovi občuti nagonsko in si pomaga tako, da liže zidove in grize les. V takem primeru dodajamo krmi klajno apno, kokišim je to potrebno, kadar nesejo.

Plankton in vitamin D

V morski vodi živi mnogo prostemu očesu nevidnega rastlinstva in živalstva, nekaj živi prah; pravimo mu plankton. V njem so posebno važne številne alge. Alge odjemljejo iz morja apnenec in ga na telesu izločajo v mikroskopično malih ploščicah. Iz teh oklepov so se v prošlih geoloških dobah na morskem dnu nagromadili skladi drobnozrnatega apnenca; iz mehkejših vrst tako nastalega apnika izdelujemo kredo. Tako je nastal tudi apnenec, ki tvori snežnobeke čeri naše obale med Splitom in Dubrovnikom. Ves je razjeden in tvori čudovite oblike, mnogoštevilne čeri, rtiče, kotanje, zalive in votline ter daje naši obali izredno slikovitost. Posebno slovi Modra jama na otoku Biševu, ne daleč od Visa. Omenimo ob tej priliki otrokom tudi rast morskih gob na obalnem dnu otokov Kaprije, blizu Šibenika.

S planktonom se hranijo male ribice, v črevesu sardine je do 20 milijonov planktonov, v enem litru morske vode po več deset tisočev. Množina rib v morju